

УДК 339.9:338

В. І. КОПИТКО*

*Каф. гуманітарної та соціально-економічної підготовки, Львівська філія Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна, вул. І. Блажкевич, 12а, Львів, Україна, 79052, тел. (032) 267-99-74, ел. пошта dekan-1f@mail.ru

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ З УРАХУВАННЯМ РЕГІОНАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО ТУРИЗМУ

Мета. Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних і практичних аспектів реалізації інноваційного потенціалу регіональних туристичних кластерів з урахуванням транспортної складової на ринку туристичних послуг. **Методика.** Теоретико-методичною основою дослідження є праці вітчизняних і зарубіжних вчених з туристичної діяльності, проблем розвитку підприємницької діяльності, регіональної економіки та сталого розвитку регіонів, теорій інноваційної діяльності. Запропоновано формування регіонального кластера, що сприятиме ефективному функціонуванню транспортного туризму і дозволить забезпечити сталий соціально-економічний розвиток території. **Результати.** Враховуючи різноманітні види туризму, залізничний туризм є частиною транспортної інфраструктури туризму (на прикладі Закарпатської області). Роль залізничного транспорту у формуванні транспортної інфраструктури туризму очевидна, оскільки вона забезпечуватиме: багатофункціональність, комунікативність, динамічність, незважаючи на форми власності (державна, приватна, змішана). У цілому стратегія держави повинна зводиться до збільшення спеціалізації фірм у сфері туризму. Спеціалізація фірм може служити додатковим стабілізатором розвитку туристичної індустрії, що полягає у створенні регіональних туристичних утворень за напрямками діяльності де буде визначено місце транспортного туризму, включаючи залізничний туризм, оскільки залізничні часто проходять там, куди не в змозі доставити туристів інший транспорт. Саме така структура здатна служити ядром, навколо якого формується туристично-інноваційний регіональний кластер. **Наукова новизна.** Проаналізовано сутність та основні напрямки туристичної діяльності в Україні та її регіонах, проведено регіональні та міжнародні зіставлення результатів цієї діяльності, у тому числі розвиток транспортного туризму та залізничного туризму. Виявлено фактори, що зумовлюють специфіку інноваційної діяльності у сфері транспортного туризму, обґрунтовано необхідність переходу підприємств туристичної галузі на інноваційний шлях розвитку, запропоновано шляхи вдосконалення кластерного підходу до організації регіонального туризму (на прикладі Закарпатської області) із врахуванням реформування залізничної галузі в Україні. **Практична значимість.** Запропоновані автором положення та рекомендації можуть бути використані як теоретико-методична база туристичних фірм для реалізації інноваційного потенціалу туристичних кластерів регіонального рівня.

Ключові слова: туристичні кластери регіонального рівня; транспортний туризм; залізничний туризм; інноваційний шлях розвитку; регіональні туристичні кластери підприємств.

Постановка проблеми

Сучасні тенденції розвитку економіки України пов'язані з процесами реалізації економічних реформ, що впливають на структурні зміни економіки регіонів. Диспропорції у структурі економіки як на державному та регіональному рівнях збільшує технологічне відставання від розвинених країн і негативно впливає на всю економічну систему країни. Враховуючи те, що Україна задекларувала інтеграцію економіки у ЄС, обставини вимагають якнайшвидшої диверсифікації вітчизняної економіки, в першу чергу, за рахунок підвищення частки не сиро-

винних галузей у ВВП. Одним з привабливих напрямків цієї диверсифікації для багатьох регіонів України є індустрія туризму та рекреації, як однієї з найбільш, високоприбуткових галузей світової економіки. Індустрія туризму та рекреації має багатоаспектний характер взаємозв'язків практично з усіма сферами економіки і життєдіяльності населення регіону. Тому розвиток цієї сфери економіки регіону має яскраво виражений мультиплікативний ефект на соціально-економічне зростання в регіоні. Індустрія туризму та рекреації впливає на всі сторони соціально-економічного розвитку регіону, сприяючи поповненню бюджетів

різного рівня, стимулюючи розвиток супутніх і пов'язаних з туризмом і рекреації виробництв, створюючи нові робочі місця, підвищуючи якість життя населення регіону

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження проблем розвитку туристичної галузі та транспортного забезпечення туризму проводиться на державному та регіональному рівнях такими відомими вченими. як: О. Аріон, А. Александров, М. Біржаков, М. Григорович, О. Єдіна, К. Коценко, Л. Марценюк, Ю. Мігущенко, А. Новікова, Ю. Пашенко, С. Пірождкова, А. Рибчук, О. Захарова, Е. Алаєв, О. Топчієв, С. Тарахов, І. Смірнов, Ю. Кутах, О. Фастовець та іншими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Особливо актуальним є забезпечення впровадження інноваційного підходу до створення та реалізації туристичного продукту і туристичних послуг на підприємствах туристичної галузі в контексті регіональних туристичних утворень за напрямками діяльності, де буде визначено місце транспортного туризму, включаючи залізничний туризм.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження є розробка теоретичних, методичних і практичних аспектів реалізації інноваційного потенціалу регіональних туристичних кластерів з урахуванням транспортної складової на ринку туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження

На особливу увагу заслуговує розвиток транспортного туризму, актуальність якого полягає в тому, що управління розвитком послуг транспортної інфраструктури туризму здатне сприятливо впливати на туризм в цілому, гармонізувати структуру туристських пакетів і забезпечити задоволення споживчого попиту, сприяти розвитку нових форм туризму, забезпечити транспортну доступність нових туристських напрямів і сприяти економічному розвитку країн і регіонів. Особливо важливим є подальший розвиток залізничного туризму, оскільки залізничний туристичний маршрут повинен ретельно вибиратися з урахуванням

інтересів, побажань та попиту конкретних споживачів [1, с. 88]. І, як справедливо відзначає далі автор, основними цілями розвитку залізничного туризму є підвищення дохідності залізниць, що позитивно впливатиме на соціально-економічний розвиток регіонів.

Для зміни ролі й місця туризму в національній економіці прийнято співвідносити основні економічні (вартісні) показники туризму з показниками, що вимірюють обсяги національного виробництва. Частка туризму у ВВП становить (у %): в Австрії - 8,5, Португалії - 6,5, Іспанії - 4,2, Греції - 4,5. Україна займала 77 місце у світі за конкурентоспроможністю туристичної галузі. У 2013 році частка туризму у ВВП України становила лише 2,0 %, а серед регіонів з найбільш розвинутою інфраструктурою туризму є м. Київ, Львівська, Одеська, Дніпропетровська та Харківські області. Тобто транспортний туризм може зайняти свою нішу в інших регіонах.

Україна та її регіони, до яких належить і Закарпаття, мають багатий природно-кліматичний і культурно-історичний потенціал. З урахуванням цього історичного досвіду актуальність теми в сучасних умовах зумовлена тією обставиною, що стан туризму в Закарпатті безпосередньо пов'язаний зі сприйняттям поточних подій, сформованої політичної та соціально-економічної ситуації в цілому в державі. Суперечністю, що стримує подальший розвиток туристичної транспортної інфраструктури і тим самим збільшення внутрішнього і в'їзного потоку туристів, у тому числі й подальший розвиток залізничного туризму, є необхідність формування та розвитку вищезгаданої інфраструктури, що збільшить потоки туристів при збереженні комфортних умов проживання місцевого населення та охорони туристських ресурсів і навколишнього середовища відповідно до принципів сталого розвитку туризму. Міністерство інфраструктури планує відкоригувати українське законодавство, що регулює пасажирські перевезення, відповідно до європейських стандартів, що матиме позитивний вплив [2, с. 106].

Нова стратегія розвитку Європейського союзу будується на таких пріоритетах. Це інтелектуальне зростання, розвиток економіки, що спирається на знання та інновації, ефективне економічне зростання, сприяння розвиткові економіки ефективного та ощадливого викори-

стання природних ресурсів та інклюзивне зростання, сприяння розвитку соціально зорієнтованої економіки з високим показником зайнятості.

На сьогоднішній день залізничний транспорт не лише найбільш придатний для забезпечення комфортного пересування численних груп людей, а й найбільш доступний за вартістю проїзду. Переваги залізниці при обслуговуванні вітчизняних і закордонних туристів очевидні. Серед головних – можливість подорожувати в будь-яку погоду, доступність у високогірні райони. Тому розроблення умов для розвитку залізничного туризму в прикордонних місцевостях Західної України – актуальне науково-практичне завдання. Головна проблема розвитку залізничного туризму полягає у визначенні можливостей подолання відставання у розвитку в цілому транспортної інфраструктури туризму і більш повного задоволення потреб туристів на основі сучасних методів управління. Тому необхідно забезпечити таке положення: управління елементами транспортної туристичної інфраструктури на основі уявлення про те, що будь-який з них може впливати на цілісне сприйняття туристичного продукту і стати самостійним об'єктом туристичного інтересу, що дозволить підвищити економічну ефективність роботи елементів цієї інфраструктури, в тому числі шляхом надання широкого спектру послуг нової якості.

Закарпаття пропонує різноманітні види туризму, зокрема, залізничний туризм – різновид туризму, у якому головним засобом пересування є залізничний транспорт (паровоз, електропотяг, дрезина, фунікулер, трамвай, вагонетка, канатна дорога). Під час подорожі залізницею можна отримати задоволення від природних або культурних особливостей: ліси, озера, гори, пам'ятки архітектури, замки, храми. Великою популярністю користується вузькоколійний маршрут «Боржавська вузькоколійка», що пролягає Берегівським, Виноградівським та Іршавським районами. У межах дії проекту Карпатської туристичної залізниці створюється мережа громадських організацій, що займаються збереженням залізничної спадщини Карпатського Єврорегіону. Карпатська залізниця і досі об'єднує міста Карпатського регіону в Україні (Закарпатська область), Румунії (лісова залізниця Вісеул-де-Сус), Словаччині (дитяча

залізниця у м. Кошіце), Польщі (Бешадська Лісова Колейка, м. Цісно), Угорщині (вузькоколійні залізниці в містах Палхаза, Мішкольц, Ніредьхаза).

Як свідчить статистика, за рівнем розвитку ринку туристичних послуг та обсягом реалізованих послуг у розрахунку на одну особу по регіонах країна характеризується значними диспропорціями. Можна чітко окреслити регіони туристично-рекреаційного та культурно-рекреаційного типу – Одеський, Львівський, Закарпатський, столичний. На досить низькому рівні знаходиться ринок туристичних послуг у Тернопільській, Житомирській, Чернігівській областях. Відповідно, територіальному розміщенню об'єктів туристичної та санаторно-курортної інфраструктури притаманний високий ступінь нерівномірності. За оцінками літнього сезону 2015 р., лідерами за “навантаженістю” стали особливо Одеська та Львівська області. Таким чином, в організації регіональної туристично-рекреаційної сфери України спостерігаються не лише територіальні диспропорції, але й кількісні показники відпочиваючих у відповідних закладах даної соціальної сфери. Так, в Одеській області розташовано майже 23 % закладів відпочинку, а частка відпочиваючих у даному регіоні в окремі літні періоди перевищувала 61 % [3, с. 246-247].

Для реалізації високого туристського потенціалу України в умовах жорсткої міжнародної конкуренції на туристському ринку, економічної і політичної нестабільності необхідно впровадження інноваційного підходу як до створення та реалізації туристичного продукту і туристських послуг, так і до системи організації сфери туризму на всіх рівнях економічної системи. У зв'язку з цим, актуальним є дослідження економічних систем регіонального рівня, так як стійке соціально економічний розвиток національної економічної системи залежить від конкурентоспроможності її регіонів.

У цілому стратегія держави повинна зводитися до збільшення спеціалізації фірм у сфері туризму. Спеціалізація фірм може служити додатковим стабілізатором розвитку туристичної індустрії, що полягає у створенні регіональних туристичних утворень за напрямками діяльності де буде визначено місце транспортного туризму, включаючи залізничний туризм, оскільки залізниці часто проходять там, куди не в змозі

доставити туристів інший транспорт. Саме така структура здатна служити ядром, навколо якого формується туристично-інноваційний регіональний кластер. У концепції інноваційного розвитку регіонального туризму основою повинно стати місце і роль транспортної складової туристичних послуг.

Основними цілями діяльності регіонального туристичного кластеру повинно стати: забезпечення проведення регіональної державної політики в галузі розвитку туризму, підвищення якості та безпеки туристських послуг, інноваційної політики регіону; надання туристичних послуг, забезпечення єдності управління туристськими ресурсами регіону; розвиток наукового підходу до організації внутрішнього і в'їзного туризму, розвиток професійної освіти у даній сфері. Ця концепція може активно реалізовуватись на принципах державно-приватного партнерства, враховуючи реформування залізничної галузі в Україні (створено вже в поточному році ПАТ «Українська залізниця» статутний капітал якої буде сформований в обсязі 229,87 млрд грн. Крім цього, передбачається приватне розміщення першого випуску простих іменних акцій ПАТ в кількості 229,879 штук номіналом 1 тис. грн кожна[4]).

Для реалізації високого туристичного потенціалу регіонів України в умовах жорсткої міжнародної конкуренції на туристському ринку, економічної та політичної нестабільності необхідно впровадження інноваційного підходу як до створення та реалізації туристичного продукту і туристських послуг, так і до системи організації сфери туризму на всіх рівнях економічної системи. У зв'язку з цим, актуальним є дослідження економічних систем регіонального рівня, так як стійке соціально економічний розвиток національної економічної системи залежить від конкурентоспроможності її регіонів. Тому слід передбачити розвиток в структурі ПАТ «Українська залізниця» регіонального туризму на основі кластерного підходу, оскільки як справедливо зазначає автор[5], інновації у туризмі знаходять своє втілення у створенні нових, або поліпшенні існуючих продуктів, удосконаленні транспортних, готельних та інших послуг.

Важливим етапом при формуванні інноваційної стратегії галузевого розвитку є розробка і застосування системи моделювання

ситуацій. У контексті цього можна передбачити: модель забезпечення високого конкурентного статусу туристичного підприємства, що впроваджує інновації. Модель повинна описати процес впровадження інновацій з урахуванням сезонного характеру туристичного бізнесу.

Висновки з даного дослідження

Враховуючи різноманітні види туризму, залізничний туризм є частиною транспортної інфраструктури туризму(на прикладі Закарпатської області), яка являє собою комплекс, що охоплює транспортні засоби, транспортні об'єкти, послуги, транспортні шляхи і маршрути, об'єкти сервісу і туризму на об'єктах і в засобах транспорту, засоби інформації та зв'язку, що забезпечують роботу всіх елементів транспортної інфраструктури туризму. Роль залізничного транспорту у формуванні транспортної інфраструктури туризму очевидна, оскільки вона забезпечуватиме: багатофункціональність, комунікативність, динамічність, незважаючи на існуючі форми власності (державна, приватна, змішана). При належному інноваційно-інвестиційному забезпеченні об'єкти транспортної інфраструктури відповідатимуть сучасним вимогам комфорту та безпеки, менеджменту та маркетингу на підприємствах туризму і транспорту, гнучкі цінові пропозиції для різних категорій туристів. Туристичний кластер слід розуміти як комплекс економічних інститутів, що сприятиме більш повному задоволенню попиту на туристичні послуги.

У цілому стратегія держави повинна зводиться до збільшення спеціалізації фірм у сфері туризму. Це може служити додатковим стабілізатором розвитку туристичної індустрії, що полягає у створенні регіональних туристичних утворень за напрямками діяльності, де буде визначено місце транспортного туризму, включаючи залізничний туризм, оскільки залізниці часто проходять там, куди не в змозі доставити туристів інший транспорт. Саме така структура здатна служити ядром, навколо якого формується туристично-інноваційний регіональний кластер, сформований на принципах державно-приватного партнерства, враховуючи реформування залізничної галузі в Україні.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку

Для переходу на сучасний шлях розвитку сфери туризму необхідно формування теоретичної та методичної бази зі створення туристичних кластерів, орієнтованих на інноваційний розвиток. Зараз у наявних дослідженнях проблеми інноваційної діяльності у сфері туризму висвітлені недостатньо повно і тому вимагають подальшої розробки. Слід розробити модель регіонального туристично-інноваційного кластеру, запропонувавши організаційну структуру, де основною ланкою буде регіональне туристичне підприємство в складі новоствореного ПАТ «Українська залізниця».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марценюк, Л. В. Важливість розвитку залізничного туризму в Україні в сучасних соціально-економічних умовах [Текст] // Л. В. Марценюк // Зб.наук.пр.Дніпроп.нац. у-ту залізн.трансп. ім. акад. В.Лазаряна "Проблеми економіки транспорту". – 2015 – Вип.9. – С.84-90.
2. Копитко, В. І. Роль залізничного транспорту у формуванні транспортної інфраструктури туризму на Закарпатті [Текст] / В. І Копитко, Д. І. Живан // Проблеми економіки транспорту: тези доп. XIII Міжнародної науково-практ. конф. (23.04-24.04.2015), м. Дніпропетровськ. – 2015. – С. 106-107.
3. Яворська, О. Регіональний ринок туристичної сфери України в сучасних умовах соціалізації економіки [Електронний ресурс] / О. Яворська, В. Кравченко, О. Сільченко // Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу: зб. тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф., (Тернопіль, 15–17 жовтн. 2015.) / М-во освіти і науки України, Терн. нац. техн. ун-т ім. І. Пулюя [та ін]. – Тернопіль : ФОП Паляниця В.А. – 2015. – С. 244-247 Режим доступу:http://espreso.tv/news/2015/10/21/v_ukrayini_st_voryly_nastupnyka_aquotquotukrzaliznyciquot_pat_quotukrayinska_zaliznycu
4. Чернікова, В. І. Особливості інновацій у туризмі. [Електронний ресурс] / В. І. Чернікова // Вісн. ДІТБ. – № 16. – С.89-94. – Режим доступу:http://tourlib.net/statti_ukr/chernikova.htm

В. И. КОПЫТКО*

*Каф. Гуманитарной и социально-экономической подготовки, Львовский филиал Днепропетровского национального университета железнодорожного транспорта имени академика В. Лазаряна, ул. И. Блажкевич, 12а, Львов, Украина, 79052, тел. (032) 267-99-74, эл. почта dekan-1f@mail.ru

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ С УЧЕТОМ РЕГИОНАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОГО ТУРИЗМА

Цель. Цель исследования – разработка теоретических, методических и практических аспектов реализации инновационного потенциала региональных туристических кластеров с учетом транспортной составляющей на рынке туристических услуг. **Методика.** Теоретико-методической основой исследования являются труды отечественных и зарубежных ученых по туристической деятельности, развитию предпринимательской деятельности, региональной экономики и устойчивому развитию регионов, теорий инновационной деятельности. Предложено формирование регионального кластера, что будет способствовать эффективному функционированию транспортного туризма и позволит обеспечить устойчивое социально-экономическое развитие территории. **Результаты.** Учитывая различные виды туризма, железнодорожный туризм является частью транспортной инфраструктуры туризма (на примере Закарпатской области). Роль железнодорожного транспорта в формировании транспортной инфраструктуры туризма очевидна, поскольку она будет обеспечивать: многофункциональность, коммуникативность, динамичность, несмотря на формы собственности (государственная, частная, смешанная). В целом стратегия государства должна сводиться к углублению специализации фирм в сфере туризма. Специализация фирм может служить дополнительным стабилизатором развития туристической индустрии, которая заключается в создании региональных туристических образований по направлениям деятельности где будет определено место транспортного туризма, включая железнодорожный туризм, поскольку железные дороги часто проходят там, куда не в состоянии доставить туристов другой транспорт. Именно такая структура способна служить основой, вокруг которой формируется туризм-

тический инновационный региональный кластер. **Научная новизна.** Проанализированы сущность и основные направления туристической деятельности в Украине и ее регионах, проведенные региональные и международные сопоставления результатов этой деятельности, в том числе развитие транспортного и железнодорожного туризма. Выявлены факторы, обуславливающие специфику инновационной деятельности в сфере транспортного туризма, обоснована необходимость перехода предприятий туристической отрасли на инновационный путь развития, предложены пути совершенствования кластерного подхода к организации регионального туризма (на примере Закарпатской области), с учетом реформирования железнодорожной отрасли в Украине. **Практическая значимость.** Предложенные автором положения и рекомендации могут быть использованы в качестве теоретико-методической базы туристических фирм для реализации инновационного потенциала туристических кластеров регионального уровня.

Ключевые слова: туристические кластеры регионального уровня; транспортный туризм; железнодорожный туризм; инновационный путь развития; региональные туристические кластеры предприятий.

V. I. KOPYTKO*

*The Humanities and socio-economic department training, L'viv branch of Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named by Academician V. Lazaryan, I. Blazhkevych St., 12a, L'viv, Ukraine, 79052, tel. (032) 267-99-74, e. mail dekan-1f@mail.ru

ACTIVITIES OF TOURIST ENTERPRISES, TAKING INTO ACCOUNT REGIONAL FEATURES OF TRANSPORT TOURISM PROGRESS

Purpose. Generalization and extension of theoretical and methodological foundations and elaboration of practical recommendations for the introduction of cluster model of development of enterprises of the tourism industry is conducted, given the regional characteristics of the transport tourism in Ukraine. For example Trans Carpathian region expediency of the further development of railway tourism is proved. **Methods.** Theoretical and methodological basis of the study is the work of national and foreign scholars on tourism, the problems of business development, regional economic and sustainable development of the regions, theories of innovation. A regional cluster formation, which will contribute to the effective functioning of transport and tourism, will ensure sustainable socio-economic development of the territory is proposed. **Results.** Taking into consideration various types of tourism rail tourism transport is a part of the tourism infrastructure (for example, Trans Carpathian region). The role of rail transport in shaping transport infrastructure of tourism is obvious, because it will provide: functionality, communicative, dynamic, despite the type of ownership (public, private, mixed). Overall state strategy should be reduced to increase specialize in tourism. Specialization firms can serve as an additional stabilizer of the tourism industry, which is to create a regional tourism entities in the direction where the place of transport tourism will be determined, including train tourism because the railway are often places where not able to bring tourists another vehicle. Such structure is able to serve as the nucleus emerging tourist and regional innovation cluster. **Scientific innovation.** The essence and main trends of tourism in Ukraine and its regions conducted regional and international comparison of the results of these activities including the development of rail transport and tourism are analyzed. The factors which determine the specificity of innovation in the transport of tourism, the necessity of transition of the tourism industry on the innovative path of development, suggest ways of improving the cluster approach to regional tourism (for example, Trans Carpathian region), with regard to reforming the railway industry in Ukraine. **The practical significance.** The proposed provisions and author recommendations can be used as a theoretical and methodological base of travel agencies to implement innovative potential tourism clusters regional level.

Keywords: tourism regional clusters; tourism transport; railway tourism; innovative way of development; regional tourism cluster enterprises.

Надійшла до редколегії 29.09.2015.

Стаття рекомендована до друку д-ром екон. наук, доц. Гненним О. М. та д-ром екон. наук, доц. Міщенком М. І.